

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Λ. Λύκουρας MD, PhD, FICPM
Καθηγητής Ψυχιατρικής
Διευθυντής Β΄ Ψυχιατρικής
Κλινικής ΕΚΠΑ
Αττικό Γενικό Νοσοκομείο

Βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Ιστορικά στοιχεία

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο είναι ταυτόχρονα φιλοσοφία της κλινικής φροντίδας και ένας πρακτικός οδηγός

Από φιλοσοφική άποψη είναι τρόπος κατανόησης πως η νόσος επηρεάζεται από πολλαπλά επίπεδα της οργάνωσης από το κοινωνικό έως το μοριακό

Στο πρακτικό μέρος, είναι τρόπος κατανόησης της υποκειμενικής εμπειρίας του ασθενούς ως ένας ουσιώδης παράγων που συμβάλλει στην ακριβή διάγνωση, στην έκβαση και στην ανθρωπιστική φροντίδα

Borrel – Carrio et al 2004

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Ιστορικά στοιχεία

Το ψυχοβιολογικό πρότυπο του Adolf Meyer

- Η έμφαση στο βιογραφικό και κοινωνικό πλαίσιο για τη διάγνωση και την αντιμετώπιση του ασθενούς παράλληλα με τη βιολογική προδιάθεση έδωσε την ονομασία «**ψυχοβιολογικό**» στο πρότυπο της προσέγγισης του Meyer
- Πίστευε πως από τη στιγμή που θα δοθεί μια συγκεκριμένη διάγνωση νόσου δημιουργείται η ψευδαίσθηση στους ιατρούς ότι αρκεί αυτή η διάγνωση για να απαντήσουν κάθε ερώτημα και παύουν πλέον να δίνουν σημασία στα γεγονότα που περιβάλλουν την κατάσταση του ασθενούς
- Παρότι αντιμαχόταν την άκρατη «οργανική προσέγγιση της νόσου», κρατούσε ταυτόχρονα και αποστάσεις από την ψυχανάλυση
- Αντιτάχθηκε στη βιολογική προσέγγιση του Emil Kraepelin
- Πίστευε ότι η ψυχική νόσος αποτελεί την άθροιση «νοσογόνων» αντιδράσεων του ασθενούς στο περιβάλλον του
- Ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για εκείνες τις ψυχοκοινωνικές παραμέτρους που μπορούσε πρακτικά να επηρεάσει προκειμένου να βελτιώσει την πρόγνωση του ασθενούς
- Θεωρούσε τις ψυχοπαθολογικές καταστάσεις ως «αντιδράσεις» στις ψυχοκοινωνικές συνθήκες

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Ιστορικά στοιχεία

Ο George Engel και οι απόψεις του

Πρότεινε ένα βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο βασισμένο στη θεωρία των συστημάτων και στην ιεραρχική οργάνωση των οργανισμών

Ο Engel ισχυριζόταν ότι ο άνθρωπος είναι ταυτόχρονα βιολογικό, ψυχολογικό και κοινωνικό ον, που συμπεριφέρεται με δεδομένους τρόπους που προάγουν ή βλάπτουν την υγεία του

- Πολλοί αλληλεπιδρώντες παράγοντες από τους κυτταρικούς έως τους κοινωνικούς συμβάλλουν τόσο στην υγεία, όσο και στη νόσο
- Μια διαταραχή σε οποιαδήποτε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας επηρεάζει όλες τις άλλες
- Αν οι ιατροί κατανοήσουν τη φύση αυτών των αλληλεπιδράσεων, τότε θα παρέμβουν και με την εφαρμογή γνωσιακών, συμπεριφορικών και συναισθηματικών στρατηγικών και κατ' αυτόν τον τρόπο θα προάγουν τη θεραπεία του πάσχοντος σε αντίθεση με τις περιοριστικές προσπάθειες αντιμετώπισης νόσων

Βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Ιστορικά στοιχεία

Η κριτική του Engel θεωρείται θεμελιώδης για την βιοϊατρική προσέγγιση. Σύμφωνα με αυτήν

- Η εμφάνιση της νόσου είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πλέον του ενός αιτιολογικών παραγόντων και δεν είναι αναγκαστικά ταυτόσημη με μια βιοχημική μεταβολή
- Οι ψυχοκοινωνικές παράμετροι μπορεί να συγκαθορίζουν την ευαλωτότητα αλλά και τη βαρύτητα της νόσου
- Η συμπεριφορά νόσου μπορεί να υιοθετηθεί απουσία βιοχημικής εκφύλισης και η σχέση μεταξύ ιατρού-ασθενούς δεν είναι τόσο απλή.
- Ο δεσμός μεταξύ τους μπορεί να επηρεάζει τη συμπεριφορά του ασθενούς και συνακόλουθα τη θεραπευτική προσπάθεια.
- Ο George Engel απορρίπτει τον περιοριστικό χαρακτήρα του βιοϊατρικού προτύπου και αναζητεί αυτό που είναι μοναδικό σε κάθε άτομο

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Διαφορές από το βιοϊατρικό τρόπο σκέψης

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο προτείνει την αντικατάσταση του αμιγούς βιοϊατρικού μοντέλου από έναν τρόπο σκέψης που αντιμετωπίζει με ευρύτερη οπτική τη νόσο, καθώς δέχεται ότι εφόσον υπάρχουν επιστημονικά δεδομένα που υποδεικνύουν ότι συναισθηματικές, συμπεριφορικές και κοινωνικές διεργασίες παίζουν ρόλο στην ανάπτυξη, πορεία και έκβαση της σωματικής νόσου, αυτά τα δεδομένα πρέπει αναγκαστικά να ληφθούν υπόψη και στην αντιμετώπιση της νόσου προκειμένου να υπάρξει το βέλτιστο αποτέλεσμα

Βασικές αρχές και γνωστικό αντικείμενο του βιοψυχοκοινωνικού προτύπου

Ήδη από την ιατρική σχολή οι φοιτητές θα πρέπει παράλληλα με την αμιγώς βιοϊατρική τους πληροφόρηση και την πρακτική τους άσκηση να γνωρίζουν

- Τους ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες που σχετίζονται με την εκδήλωση, την πορεία και την έκβαση των νόσων
- Τη μελέτη των ψυχοβιολογικών μηχανισμών που ενδέχεται να διαμεσολαβούν τις ψυχοκοινωνικές διεργασίες και τις βιολογικές τους επιδράσεις,
- καθώς και βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής αξιολόγησης και αντιμετώπισης, εάν πρόκειται να γίνουν ικανοί να ασκήσουν εκείνη την Ιατρική που απαιτεί η πολυπαραγοντική κατανόηση της νόσου και να μπορέσουν να παράσχουν ιατρικά επαρκή και ψυχοκοινωνικά ευαισθητοποιημένα και ανθρώπινη φροντίδα στους ασθενείς τους.

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική

Είναι γεγονός ότι οι ιατροί δεν μπορούν να ασκούν την ειδικότητά τους στα πλαίσια μιας βιοψυχοκοινωνικής προοπτικής χωρίς να έχουν κατανοήσει την επιστημονική βάση αυτής της προοπτικής

Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική εστιάζει στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ παραδοσιακών επιστημονικών πεδίων όπως της βιολογίας, ψυχολογίας / ψυχιατρικής, καθώς και των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική

Μελετά τις αλληλεπιδράσεις της γενετικής ευαλωτότητας, εξωγενών βλαπτικών παραγόντων, όπως π.χ. καρκινογόνων ουσιών και μικροβίων, των πρώιμων εμπειριών, της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, του τρόπου ζωής, του κοινωνικού περιβάλλοντος, της προσωπικότητας, των οξέων και χρόνιων ψυχοτραυματικών γεγονότων και τη συνδυασμένη δράση αυτών στη φυσιολογική λειτουργικότητα

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική

Τα άτομα εξελίσσονται ως κοινωνικά όντα σε ένα περιβάλλον που είναι συχνά εχθρικό

Μια ποικιλία παραγόντων αναπτύσσονται για να διατηρήσουν την υγεία

Οι μηχανισμοί αυτοί διαμεσολαβούνται από το κεντρικό και το αυτόνομο νευρικό σύστημα, το νευροενδοκρινικό και το ανοσοποιητικό σύστημα και δεν είναι τέλειοι. Ανεπιθύμητα κοινωνικά και περιβαλλοντικά συμβάντα επιφέρουν μεταβολές όπως η αύξηση του όγκου των επινεφριδίων (χρόνιο στρες)

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική

Η ψυχοφυσιολογία του στρες 50 χρόνια μετά την περιγραφή του συνδρόμου γενικής προσαρμογής από τον Selye δεν είναι πλήρως κατανοητή

Τα συστήματα απάντησης στο στρες μπορεί να απορυθμιστούν από γενετικούς παράγοντες, εμπειρίες της ζωής και βλαπτικές συμπεριφορές για την υγεία, όπως το κάπνισμα και η συστηματική κατανάλωση οινοπνεύματος

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο: Η έρευνα στην Ψυχοσωματική Ιατρική

Ψυχοφυσιολογικοί μηχανισμοί

- Κεντρικό νευρικό σύστημα
- Αυτόνομο νευρικό σύστημα
- Ψυχονευροανοσολογία
- Ψυχοενδοκρινολογία

Σε τρεις μείζονες νοσολογικές καταστάσεις

Καρδιαγγειακά νοσήματα

Νοσήματα του γαστρεντερικού

Λοιμώξεις HIV

Novack et al 2007

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Το αστυνομικό μυθιστόρημα της Agatha Christie «*Murder at the Gallop*» είναι μια ευκαιρία παρουσίασης των χαρακτηριστικών του ΒΨΚ προτύπου έναντι του παραδοσιακού Βιοϊατρικού προτύπου

Η Miss Marble και μια φίλη της βιβλιοθηκάριος σε ένα δρόμο μικρής πόλης ζητούσαν χρήματα από περαστικούς για φιλανθρωπία αλλά κτυπούσαν και τα κουδούνια οικιών. Έτσι πλησίασαν και σε έπταυλη ενός πλούσιου ηλικιωμένου ατόμου που άκουγε στο όνομα Enderby. Η πόρτα ήταν ανοικτή και εισήλθαν στο χώρο υποδοχής

Ο Enderby έκειτο στο πάτωμα του πρώτου ορόφου - σχεδόν στο κεφαλόσκαλο - ακίνητος, κρατούσε σφιχτά το στήθος του και είχε ανοιχτά τα πόδια του

Η Miss Marble αμέσως αντιλήφθηκε ότι ο Enderby ήταν νεκρός

Ανέβηκε τη σκάλα για να βεβαιωθεί, άνοιξε την πόρτα μιας αίθουσας με ζωγραφικούς πίνακες από όπου μια αγριεμένη γάτα πήδηξε έξω από το δωμάτιο πάνω από τους ώμους της Miss Marble και εξαφανίστηκε

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Η υπόθεση της Miss Marble ήταν ότι πρόκειται για δολοφονία: ο Elderby υπέφερε από καρδιοπάθεια για πολύ καιρό – **βιολογικός παράγων**– και ο οποίος ήταν γνωστό ότι φοβόταν παθολογικά τις γάτες – **ψυχολογικός παράγων** - φοβήθηκε μέχρι θανάτου τη γάτα , την οποία ένας επισκέπτης – **κοινωνικός παράγων**– ίσως ένας από τους 4 ανυπόμονους κληρονόμους του είχε εισάγει κρυφά στην οικία με την πρόθεση να φέρει σε κατάσταση εκτός εαυτού τον γέροντα Elderby ώστε να συμβεί το μοιραίο

Η Miss Marble μετέβη στο αστυνομικό τμήμα και ενημέρωσε τον επιθεωρητή

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Αυτός λοιδώρησε τη Miss Marble και έμεινε ακλόνητος στη διάγνωση του ιατρού που ήταν καρδιακή ανεπάρκεια - **βιολογικός παράγων.**

Δήλωσε δε ότι δεν είχε καμία πρόθεση να ασκήσει δίωξη και απέφυγε να αξιολογήσει τα ψυχολογικά και κοινωνικά δεδομένα

Η Miss Marble προσεγγίζει το ζήτημα με βάση το ΒΨΚ πρότυπο: ο Elderby λόγω του παθολογικού φόβου για τις γάτες δεν ήταν σε θέση να αντιδράσει κατάλληλα στην αναπάντεχη εμφάνιση της γάτας

Αμέσως το κεντρικό νευρικό σύστημα του ατυχούς γέροντα ενεργοποίησε το σύστημα φυγή-πάλη το οποίο πυροδότησε υπέρ και υπό-αντιδράσεις του κυκλοφορικού

Σε επίπεδο ιστού ακολούθησε ισχαιμία του μυοκαρδίου η οποία οδήγησε σε ηλεκτρική αστάθεια και τελικά σε πιθανή κοιλιακή μαρμαρυγή

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Η αντίδραση του οργανισμού σε ένα δεδομένο ερέθισμα δεν είναι ούτε ομοιόμορφη, ούτε προβλέψιμη

- Ένα ερέθισμα ανεξάρτητα από τη φύση του, που αποτυπώνεται στο σύστημα υποδοχής του οργανισμού με συγκεκριμένη έννοια ορίζεται ως σημείο

Σημαντικό ρόλο παίζει η συνειδητή μνήμη, η ενεργός μνήμη και η αυτοβιογραφική μνήμη

- Εξαρτάται δε από τα κίνητρα, τις ανάγκες των σχέσεων, τις μεταβολικές συνήθειες, τις σκέψεις και τις φαντασίες

- Το σημείο αυτό δεν αντιπροσωπεύει ο,τιδήποτε σωματικό

- Η σωματική εμφάνιση μιας γάτας αντιπροσωπεύει ένα φόβο για τον Elderby, ενώ για κάποιον που αγαπά τις γάτες – έναν πολύ αγαπητό σύντροφο

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Ατομική πραγματικότητα

- Η εμπειρία του Elderby δηλώνει ότι η προσωπική του ιστορία δημιουργεί μια ατομική πραγματικότητα, την οποία ένα άλλο πρόσωπο χωρίς το φόβο για τις γάτες ποτέ δεν θα είχε
- Στη νουβέλα της Agatha Christie αν ο Elderby δεν είχε καταλήξει και είχε οδηγηθεί στα επείγοντα οι καρδιολόγοι θα ακολουθούσαν έναν αλγόριθμο για την επαναφορά και σταθεροποίηση του καρδιοαναπνευστικού του συστήματος
- Όμως αυτή η προσέγγιση δεν θα ήταν αρκετή – θα έπρεπε να διερευνηθούν τα ψυχολογικά του προβλήματα, οι φόβοι για τις γάτες, η σχέση του με τους ανυπόμονους συγγενείς. Όλα αυτά μπορεί να γίνουν κατανοητά αν δεχτούμε ότι ο Elderby είναι ένα πρόσωπο με ατομική πραγματικότητα

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου Ατομική πραγματικότητα

Ο προσδιορισμός του απαιτεί την εγκατάσταση μιας συμμαχίας με τους θεράποντες

Η ελεγχόμενη συναισθηματική ταύτιση (empathy) και η βιοψυχοκοινωνική συνέντευξη θα αποκαλύψουν τα στοιχεία αυτά

- Συνεπώς το βιοϊατρικό πρότυπο και το ΒΨΚ πρότυπο δεν αποκλείουν το ένα το άλλο

Το πρώτο είναι υποσύστημα του δευτέρου

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Πολυάριθμες μελέτες τεκμηριώνουν τις αλληλεπιδράσεις βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνικών και συμπεριφορικών παραγόντων στη νοσηρότητα και θνησιμότητα των καρδιαγγειακών παθήσεων

- Υψηλά επίπεδα στρες
- Περιορισμένη κοινωνική υποστήριξη
- Χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο
- Προσωπικότητα και αρνητικά συναισθήματα όπως θυμός και εχθρικότητα, άγχος και κατάθλιψη

Συνδυάζονται με αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα

Rozanski et al 1999

Krantz et al 2002

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Οι συσχετίσεις παραμένουν σημαντικές και μετά από έλεγχο κλασικών παραγόντων κινδύνου της καρδιαγγειακής νόσου και οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες φαίνεται ότι αλληλεπιδρούν με το κάπνισμα, την απουσία άσκησης, και την υπερλιπιδαιμία

- *Αύξηση της δραστηριότητας του συμπαθητικού νευρικού συστήματος*
- *Μείωση της δραστηριότητας του παρασυμπαθητικού συστήματος*
- *Ειδικότερα έκθεση στο στρες οδηγεί σε*
 - αυξημένα επίπεδα κατεχολαμινών και κορτικοστεροειδών
 - αύξηση της πηκτικότητας του αίματος και ινωδόλυσης
 - ενδοθηλιακή δυσλειτουργία
 - σπασμό των στεφανιαίων
 - φλεγμονώδεις δείκτες

*von Kanel et al 2001
Kop and Kohen 2001*

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

- Μελέτες σε πιθήκους και σε ανθρώπους επιβεβαιώνουν το ρόλο του στρες στη μακροχρόνια παθογένεση καρδιαγγειακής νόσου

Carrol et al 1998

Everson et al 2001

Treiber et al 2003

- Σε ένα δείγμα ενηλίκων στις ΗΠΑ με απελπισία ή συχνότητα ισχαιμικής καρδιακής νόσου ήταν αυξημένη

Arida 1993

- Η απελπισία ήταν προβλεπτικός παράγων θνησιμότητας σε ηλικιωμένους Αμερικανούς, Μεξικανούς και Ευρωπαίους

Stern et al 2001

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου Οξέα κλινικά συμβάντα

- Ο θυμός έχει αναφερθεί ότι πυροδοτεί έμφραγμα του μυοκαρδίου
Mittleman et al 1995
- Αρνητικά συναισθήματα μπορεί να εκλύουν ισχαιμία του μυοκαρδίου
Gulette et al 1997
- Η καρδιαγγειακή ισχαιμία που προκαλείται από το ψυχικό στρες έχει δείχθει ότι είναι προβλεπτικός παράγων μελλοντικών κλινικών συμβάντων σε ασθενείς με στεφανιαία νόσο ίσως διαμέσου μείωσης του ουδού πρόκλησης κοιλιακής μαρμαρυγής
- Αρνητικά συναισθήματα έχουν επίσης συνδεθεί με αιφνίδιο θάνατο
Kamarek and Jennings 1999
- Η κατάθλιψη έχει υψηλό επιπολασμό μετά από εμφράγματα μυοκαρδίου ή καρδιοχειρουργική επέμβαση και είναι ισχυρός προβλεπτικός δείκτης μελλοντικής νοσηρότητας και θνησιμότητας
Connency et al 2001
Lesperance et al 2002
- Αίσθημα αβοηθητότητας και κατάθλιψη έχουν συνδεθεί με παράγοντες που προάγουν την πηκτικότητα σε φροντιστές ασθενών με νόσο Alzheimer
Von Kaenel et al 2002
- Η απελπισία ήταν προβλεπτικός παράγων κινδύνου για έμφραγμα του μυοκαρδίου – σχετικός κίνδυνος 1,68
Appels and Mulder 1988

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

Ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις

- Αλλαγές στον τρόπο ζωής
- Παρεμβάσεις όπως ασκήσεις μυοχαλάρωσης, διαχείρισης του στρες, και άλλες γνωσιακές συμπεριφορικές θεραπείες μπορούν ανεξάρτητα να βελτιώσουν τη ψυχολογική δυσφορία και τη λειτουργικότητα και μειώνουν τη νοσηρότητα και θνησιμότητα σε ασθενείς με καρδιαγγειακή νόσο
- Οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες μπορούν επίσης να παίζουν ρόλο στη συμμετοχή και τη συμμόρφωση στα θεραπευτικά σχήματα των καρδιοπαθειών
- Αν και όλες οι μελέτες δεν καταλήγουν σε θετικά ευρήματα

Linden et al 1996
Kozanski et al 1999
Sheps et al 2003

Το βιοψυχοκοινωνικό πρότυπο

Το παράδειγμα της καρδιαγγειακής νόσου

- Συμπερασματικά οι μηχανισμοί που φαίνεται να υπάρχουν δικαιολογούν τον ισχυρισμό ότι παρεμβάσεις που ενισχύουν τη βιοψυχοκοινωνική φροντίδα μπορούν να συμβάλλουν στην πρόληψη και θεραπεία της καρδιαγγειακής νόσου και να βοηθήσουν στη διατήρηση της ποιότητας ζωής των ασθενών, καθώς και στο επίπεδο λειτουργικότητας